

METİNLERARASI İLİŞKİLER BAĞLAMINDA ÖMER SEYFETTİN'İN HALK ANLATI KAYNAKLI HİKÂYELERİ*

Doç. Dr. Aziz Kılınç*

Sözlü kültürün yazılı kültürü beslediği bilinen bir gerçektir. Bu yüzden kalıcı eserler vermiş kişiler gelenekten yararlanmasını bilmiş sanatçılardır. Hikâyeci ve romancılar da geleneğe bağlı sözlü kültür ürünlerini eserlerinde tekrar işleyerek kültür kaynaklarından istifade etme ve bu ürünleri gelecek kuşaklara sunma yoluna gitmişlerdir. Bu yüzden edebiyatımızda yazılı anlatı ustalarının halk anlatı geleneğinden etkilendiği, modern anlatı sanatının kaynağının yine bu halk anlatıları olduğunu söylemek kaçınılmazdır. (Gökalp Alparıslan, 2002:959) Ömer Seyfettin'in eserlerine baktığımızda eserlerinin genelinde geleneksel kültürden yararlandığı, bu bağlamda bazı halk anlatılarını da hikâyeleştirdiği görülmektedir. Onun *Yüz Akı*, *Kuruyarı Ağaçlar*, *Binilecek Şey*, *Külâh* gibi hikâyeleri, konusunu halk anlatılarından aldığı eserlerindedir. Sahada yaptığımız derleme çalışmaları esnasında bu hikâyelerin bazılarının (*Kurumuş Ağaçlar*, *Üç Nasihat*) varyantları ile karşılaştık ve çalışmamızda, bu metinlere metinler arası ilişkiler bağlamında bakmaya çalıştık.

Türk hikâyeciliğinin ilk ve önemli isimlerinden Ömer Seyfettin, hikâyelerinin konusunu günlük olaylar, çocukluk anıları, tarih ve halk anlatılarından almıştır. Ömer Seyfettin'in eserleri konuları bakımından şu şekilde sınıflandırılmaktadır: (Kudret,1981: 26-27)

- Kimi hikâyelerinde, yaşadığı devrin Osmanlıcılık, Türkçülük, batıcılık gibi siyasal akımlarını ele almıştır. (*Ashab-ı Kefimiz*, *Hürriyet bayrakları*, *Boykotaj Düşmanı* vb.).
- Kimi hikâyelerinde, balkan savaşı'nın acıklı olaylarını işlemiştir (*Bomba*, *Beyaz Lâle*, *Tuhaf Bir Zulüm*, vb.).
- Kimi hikâyelerinde halk fıkra, masal ve menkıbelerinden yararlanmıştır (*Binecek Şey*, *Yüz Akı*, *Kurumuş Ağaçlar*, vb.).
- Kimi hikâyelerinin konularını tarihten almıştır (*Pembe İncili Kaftan*, *Topuz*, *Vire*, *Teke tek*, *Forsa*, vb.)
- Kimi hikâyelerinde çocukluk anılarını işlemiştir (*Kaşağı*, *Ant*, *Falaka*, vb.).

* Bu yazı 9-10 Mart 2007 tarihinde Balıkesir-Gönen'de düzenlenen 1. Ömer Seyfettin Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

- f. Kimi hikâyelerinde, halkın cin, peri, evliya, vb. inançlarını yermiştir (Perili Köşk, Sanduka, Keramet vb.).
- g. Kimi hikâyelerinde kişilerin ya da toplumun bozuk, kötü yanlarını yermiştir (Rüşvet, Zeytin Ekmek, vb.)
- h. Kimi hikâyelerinde töreleri bir mizah havası içinde eleştirmiştir. (Kesik Bıyık vb.).
- i. Kimi hikâyelerinde de hiçbir siyasî amaç gütmeyen, günlük olayları ve gözlemlerini anlatmakla yetinmiştir. (Yüksek Ökçeler, Bahar ve Kelebekler, Düşünme Zamanı, vb.).

Ömer Seyfettin'in şiirlerinde ve hikâyelerinde halk edebiyatının büyük tesirleri olduğunu biliyoruz (Filizok, 1984:113-128). Bu çalışmamızda, yukarıdaki sınıflamanın c maddesinde yer alan Ömer Seyfettin'in halk anlatı kaynaklı hikâyelerini metinlerarası ilişkiler bağlamında değerlendireceğiz.

Metinler arasılığın çıkış noktası "*Her metin, bir metinlerarasıdır*"¹ düşüncesidir. İki veya daha çok metin arasındaki ilişkiyi, 'alıntı', 'gizli alıntı', 'anıştırma', 'öykünme', 'yansılama', 'indirgeme' gibi isimler altında tanımlayan metinler arası ilişkiler, "1960'larda başlayarak başta Julia Kristeva olmak üzere, Roland Barthes, Micheael Riffaterre ve elbette Harold Bloom'un teorik girişimleriyle (...) edebî çözümlemenin temel koyucu kavramlarından biri durumuna gelmiştir" (Yavuz, 2002).

Ömer Seyfettin'in halk anlatı kaynaklı hikâyelerini incelerken, "yapıtların üst üste gelerek birbiriyle karıştıkları, her yazınsal metnin aslında 'çok sesli' özellikte olduğu" (Aktulum, 1999: s.7) 'metinlerarası ilişkiler' bağlamında değerlendirilecektir.

"Genette'in² iki ya da daha fazla metin arasındaki ortakbirliktelik ilişkisi, yani, biçimsel olarak ve çoğu zaman, bir metnin başka bir metnindeki somut varlığı' şeklindeki tanımından yola çıkarak, iki tip metinlerarası ilişki belirlenebilir." (Aktulum, 1999: 93). Bu ilişkiler; 'ortakbirliktelik ilişkileri' ve 'yansılama', 'alaycı dönüştürüm', 'öykünme' gibi bir metni bir başka metne türevsel açıdan bağlayan 'türev ilişkileri'dir. (Aktulum, 1999: 93-94).

Ortakbirliktelik ilişkilerini, *Metinlerarası İlişkiler* adlı kitabında Kubilây Aktulum şu şekilde adlandırır:

1. Alıntı ve Gösterge (Citation-référence): Bir metinden yapılan, klâsik anlamda alıntıdır. Alıntı yapılan metin, yazarın ve eserin adı verilerek, tırnak içerisinde italik olarak yazılır.

¹ Roland Barthes'tan alıntılanan Kubilây Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, s. 255.

² Gerard Genette: Metinlerarasını, yazınsallığın bir ölçütü olarak gören Fransız biçimci eleştirmen. Bu anlamda Julia Kristeva'nın en önemli destekçilerinden biridir. Metinlerarasının kurumsal açıdan tanımlanması, büyük ölçüde onun "Palimpsestes" (Paris, 1982) adlı eseriyle tamamlanır.

2. Gizli Alıntı-Aşıırma (Plagiat): Bir eserin bir parçasının, ya da çok nadir olarak bütününü, yazar ve eser adı belirtilmeden olduğu gibi alınmasıdır.

3. Anıştırma (Allusion): “Varlığını dışarıdan bildirecek, belirtecek bir dış bildiri dizgesi” olmayan anıştırmada söylenmesi gereken şey, açıkça belirtilmeden imâ edilir. Anıştırma “alıntıdan ayrı olarak bir ‘düşünce’yi alıntılar.” (Aktulum, 1999: 110).

Ömer Seyfettin, teyzesinden dinlediği bir masaldan esinlenerek *Kurumuş Ağağlar*’ı yazdığını ifade etmektedir. Bizim de, 2000 yılında Isparta Yakaafşar Beldesi’nde yaptığımız alan araştırmasında *Cennetlik Adam* adıyla derlediğimiz masaldaki tematik unsurlar, (Masal kahramanın hata ve günahlarından arınması için tavsiye edilen çıkış yolu ve sonuğ) Ömer Seyfettin tarafından yeni bir yapı iğerisine istenildiği gibi yerleştirilmiştir. Masalın özeti kısaca şöyledir:

“Zorba ve zalim adamın biri doksan dokuz kişiye öldürür. Hocaya giderek kendisinin cennete gidip gidemeyeceğini sorar. Hoca, bu katil ve zorba adama, ‘bir yolun üstüne kuru bir kavak dik, yoldan gelip geçene yardımcı ol, onlara hayırlı işler yap. Bunun sonucunda kuru kavak yeşerse sen cennete gidersin’ der. Adam hocanın dediğini yapar. Bir çeşmenin başına bir kuru kavak diker. Gelene geçene ihtiyacına göre para, ekmek gibi şeyler verir. Adamın biri, ısrarla durmasını söylese de, ne durur, ne de selâmını alır. Adam durmayınca kaldırır silâhını adamı öldürür. Bunun üzerine kuru kavak yeşermeye başlar. Meğer ölen adam iki topluluğu birbirine düşürmek için ispiyonculuk yapmaya gitmekteymiş.” (Kılınç, 2000: 79)

Kurumuş Ağağlar, Ömer Seyfettin tarafından hikâye formatına sokularak yeniden yazılmıştır. Tematik olarak birbiriyle tamamen örtüşen metinlerin üslûp yönüyle birbirinden ayrıldığını görüyoruz. *Cennetlik Adam*’da masal anlatımının tüm özellikleri görülür. Masala göre, pek de önemli olmayan kahraman için ‘adamın biri’ ifadesi kullanılırken, *Kurumuş Ağağlar* hikâyesinde karaktere uygun olarak Deli Murat ismi tercih edilmiştir. Kahraman, *Cennetlik Adam* metninde doksan dokuz adam öldürmüşken, bu rakam hikâyede kırktır. Yine *Cennetlik Adam*’da başvuru kişi hoca iken, *Kurumuş Ağağlar*’da Karababa’dır. Masal, Ömer Seyfettin’in kalemiyle, hikâye olarak tekrar doğmuştur.

Aktulum’un kitabında, Amosy’den alıntıladiğı ‘anıştırma’ bizi “unsurlarını yeni bir yapı iğerisine istediği gibi yerleştirdiği önceki bir söyleme gönderir. Bu nedenle metnin kendini bir yeniden-yazma yeri olarak belli ettiği, ortaya çıktığı ve yansıdığı yeri belirtir... Anıştırma, ‘belirleyici’ denen belli bir metnin unsurlarını ve ‘belli’ denen, çağrıştırılan bir metnin unsurlarını yani bir A Metni (Metin1) ve çağrıştırılan bir B Metni’ni (Metin2)

bağıntıya getirir. A Metni, tanımı gereği okuru B metnine yönelten 'bir iç belirtiyi' kapsar, okuru yönlendiren bu belirtiler bir dilbilimsel birim olduğu gibi bir alıntı -kapalı bir alıntı-, benzer bir tümce yapısı, benzer bir birleşim, ölçübilimsel (metrique) bir düzenleyimin taklidi vb. farklı biçimlerde belirebilir.” (Aktulum, 1999:111-112).

Aktulum tarafından ‘dilî vazgeçilmez bir ölçütü’ olarak görülen anıştırmada “*verdiği ders ya da içerik yeni bir anlamla donatılarak bir yapıta kapalı bir göndermede*” bulunabilir.” Ele alınan metindeki unsurların (tema, mesaj, kelime, cümle, deyim, atasözü vb.) kişisel birikimimiz içinde önceden okuduğumuz/dinlediğimiz başka bir metni ‘andırmaları’ böyle bir ilişkiyi ortaya çıkarır.

Ömer Seyfettin’in *Kurumuş Ağaçlar* hikâyesinde uyguladığı yöntem, ‘bir düzenleyimin taklidi’ ve ‘içeriğın yeni bir anlamda donatılması’dır. Cennetlik Adam masalı Ömer Seyfettin tarafından kendine özgü üslûbu ile hikâyeleştirilmiş, kısacası yeniden bir metin oluşturulmuştur.

Ömer Seyfettin, *Kırk Kız* adlı manzumesinin konusunu Kırgızların ortaya çıkışı ile ilgili bir menkıbeden almıştır. Ömer Seyfettin bu manzumesinde ‘Kırgız menkıbesi’nin konusuna tamamen sadık kalmış, kısa konuyu, tasvirlerle, şairane imajlarla ve özellikle halk edebiyatından alınmış motiflerle zenginleştirmiş yeni bir manzume haline getirmiştir (Filizok, 1984:120).

Burada ana metinlerin ‘biçimsel ve anlamsal dönüşüm’lere tâbi tutulması söz konusudur.³

Rıza Filizok’a göre, ‘Yalnız Efe’ hikâyesi, konusunu bir halk anlatısından alır. Ömer Seyfettin –muhtemelen Kuşadası’nda bulunduğu sırada- köylülerden dinlediği ‘Yalnız Efe’ menkıbesini önce Yeni Mecmua’da neşredilen bir hikâyesine konu yapmış, bir yıl sonra da bu hikâyesini bir roman haline getirmeyi denemiş, ancak bu romanı bitirememiştir (Filizok, 1984:122). Bu hikâyede, bir halk anlatısının ‘biçimsel dönüşüm’e tâbi tutulduğunu görüyoruz.

Ömer Seyfettin’in ‘Külâh’ ve ‘Çakmak’ hikâyelerinin temelinde birer halk fıkrası vardır. Bunlardan ‘Külâh’, Kayserilinin eşiği boyayıp satması fıkrasına; ‘Çakmak’ da kadı fıkrasına dayanmaktadır. Ömer Seyfettin, muhtemelen dinlediği fıkraları modern hikâye üslûbu ile yeniden yazmıştır. Bu hikâyeleri de, ana metinlerin biçimsel dönüşümü olarak değerlendirmek gerekmektedir.

³ Ana-metinlerin ciddî düzende dönüşümü iki başlık altında incelenir:

- Biçimsel Dönüşümler: Çeviri, koşuklaştırma, vezin dönüşümü, biçem dönüşümü
- Anlamsal Dönüşümler: Öyküsel dönüşüm, edimsel (progratik) dönüşüm. Bkz. Aktulum, a.g.e., s. 144-146.

Ömer Seyfettin'in *Üç Nasihat*, *Binecek Şey* ve *Yüz Akı* hikâyelerinde de metinler arası ilişkiler bağlamında 'anıştırma' yöntemi ile bakmak mümkündür. Ancak bu hikâyelerin tek tek üzerinde durmak yazının hacmini aşacağından yukarıdaki örneklerle yetinerek Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde kullanılan metinler arası yöntemlerden 'alıntı ve gönderge' üzerinde duracağız.

Alıntı, 'metinlerarasının en açık ve en çok başvurulan yöntemi'dir. Bir metnin başka bir metindeki varlığını en somut biçimde görünür kılan, ilk akla gelen, ve en sık karşımıza çıkan metinlerarası yöntemdir. 'Genellikle ileri sürülen bir görüşü açıklamak ya da desteklemek için bir yazardan, ünlü bir kişiden alınan parça olarak tanımlanan alıntı ile bir sözce başka bir bağlamda yinelenir, böylelikle iki ya da daha çok metin arasında bir alışverişe olanak sağlanmış olur. Başka metne ait bir kesit yeni bir metne sokularak ona yeni bir anlam yüklenir' (Aktulum, 1999: 94-95).

Ömer Seyfettin, *Nâdan* hikâyesine "Nâdan ile sohbet etmek güçtür bilene/Çünkü nâdan ne gelirse söyler diline!" atasözü ile başlar. Hikâyenin içeriği, bu sözü doğrular niteliktedir:

"Padişah, ülkenin bozulan düzenini tekrar sağlamak için emekliye ayrılan yaşlı Köse Veziri sadarete getirmek ister. Ancak vezir, padişahın ölüm dahil bütün tehditlerine kulak asmaz. İnzivaya çekilip kendisini tanrıya adayacağını söyler. Padişah günlerce Köse Vezir'i nasıl razı edeceğini düşünür. Sonunda hapse attığı vezirinin yanına aratıp buldurduğu ülkesinin en cahil, en bilgisiz ve görgüsüz adamını koyar. Başta aldırılmaz görünen vezir 'Nâdan'ın davranışlarına sonunda dayanamayıp padişahın mühr-ü şerifini kabul eder. Ülke, kısa süre içinde eski istikrarına yeniden kavuşur."

Burada, hikâyenin başına alınan sözü doğrulamak, haklı çıkarmak için metinler arasılığın en çok bilinen yöntemi olan 'alıntı' yöntemini kullanmıştır. Yazar, aynı yöntemi *Teke Tek* adlı hikâyesinde de kullanmıştır. Nâdân hikâyesinde olduğu gibi, Maktul İbrahim Paşa'nın "...Türkler az söyler, çok yaparlar" sözünü serlevha yapar. Ömer Seyfettin, Hikâyede verilen mesaj, bu sözün doğruluğu ve haklığı üzerinedir.

Bilindiği gibi, Ömer Seyfettin yazdığı tarihî hikâyelerin konusunu Türk tarihinden almıştır. *Başını Vermeyen Şehit* ve *Kuru Kadı* gibi hikâyeleri Peçevî'den, Naima'dan konular alarak yazmayı, Ömer Seyfettin'e, Yahya Kemal'in teklif ettiği söylenmektedir. "Avrupa ortalarında bulunan Grişgal palangasında geçen bir olayı, daha evvel, bu palanganın kadısı olan Kuru kadı destanlaştırmış. Manzum ve mensur parçalar ihtiva eden bu destanı Peçevî

Tarihi'ne nakletmiştir. Ömer Seyfettin Peçevî Tarihi'nden okuduğu bu destanı, ayrı bir güzellikte hikâyeleştirerek ebedileştirmiştir.” (Gençosmanoğlu, 1980: 31).

Ömer Seyfettin, *Kuru Kadı* hikâyesine Peçevî Tarihi'nden aldığı şu ibare ile başlar: “*Hak budur ki, Ol guzzâtın içinde böyle gâziler olmasa, Zigetvar'a Bu Kadar Kurbî civarda, cevânib-i Erbaa kâfir hisarı iken, Meks ve Arâm, bâhusus böyle cenge ikdam ne mümkün idi...*” (Gençosmanoğlu, 1980:31).

Ömer Seyfettin, yukarıda sözünü ettiğimiz hikâyelerinin dışında kalan *Topuz*, *Kütük*, *Ferman* gibi hikâyelerinin konularını da tarihten alarak ve destanî unsurlarla bezeyerek, içinde yer aldığı ‘Millî Edebiyat Akımı’ ilkelerine uygun olarak, Türklük ve tarih bilincine vurgu yapmıştır. Bu eserlere metinler arasılığın yöntemleri ile bakıldığında, ‘biçimsel ve anlamsal dönüşüm’le tekrar yazıldığını görmekteyiz.

Başlangıçta yazılı anlatı ustaları, bilinçli veya bilinçsiz olarak halk anlatı geleneğinden unsurları kullanarak eserlerini vermişlerdir. Türk edebiyatının ilk yazılı anlatılarına bakıldığında kişilerin duygusal ve düşünsel özellikleri, kurgudaki işlevleri açısından halk anlatılarının kalıplarından yararlandığı görülmektedir.

Modern Türk hikâyeciliğinin ilk isimlerinden kabul edilen Ömer Seyfettin’in özellikle halk anlatı kaynaklı hikâyelerine bakıldığında zaman sözlü anlatı geleneğinin bu özelliklerinden yararlandığı görülmektedir. Sözlü anlatı, bir milletin ortak bilincidir. Ömer Seyfettin, tarihî metinlerden ve gelenekten yararlanarak eserlerini oluştururken okuyucularına, Türk tarihinin şanlı sayfalarını ve kültürün özünü oluşturan geleneği daha iyi tanımalarını istemiş, bu sebeple düşüncelerini modern hikâye formatında aktarmıştır. Bu bakımdan, yazarın eserlerinde halk anlatılarının birçok özelliklerini görmek mümkündür. Bu yazıda, sadece halk anlatıları ve Ömer Seyfettin’in eserleri arasında ‘dönüşüm’, ‘alıntı’, ‘anıştırma’ gibi metinler arası ilişkilerin bulunduğu gerçeği üzerinde durmaya çalıştık.

ÖZET

Sözlü kültürün yazılı kültürü beslediği bilinen bir gerçektir. Bu yüzden kalıcı eserler vermiş kişiler gelenekten yararlanmasını bilmiş sanatçılardır. Hikâyeci ve romancılar da geleneğe bağlı sözlü kültür ürünlerini eserlerinde tekrar işleyerek kültür kaynaklarından istifade etme ve bu ürünleri gelecek kuşaklara sunma yoluna gitmişlerdir. Bu yüzden edebiyatımızda yazılı anlatı ustalarının halk anlatı geleneğinden etkilendiği, modern anlatı sanatının kaynağının yine bu halk anlatıları olduğunu söylemek kaçınılmazdır. Ömer Seyfettin'in eserlerine baktığımızda eserlerinin genelinde geleneksel kültürden yararlandığı, bu bağlamda bazı halk anlatılarını da hikâyeleştirdiği görülmektedir. Onun Yüz Akı, Kuruyan Ağaçlar, Binilecek Şey, Külâh gibi hikâyeleri, konusunu halk anlatılarından aldığı eserlerindedir. Sahada yaptığımız derleme çalışmaları esnasında bu hikâyelerin bazılarının (Kurumuş Ağaçlar, Üç Nasihat) varyantları ile karşılaştık ve çalışmamızda, bu metinlere metinler arası ilişkiler bağlamında bakmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, sözlü kültür, yazılı kültür, metinler arasılık.

ABSTRACT

It is certain reality that verbal cultur feeds written cultur. Therefore artists who gave eternal works know to benefit from the tradition. Novelists and story writers also use verbal cultural metarial in their works. In this way, they transfer this culture to next generation. In Turkish literature the situation is same. Many writers follow this strategy. They use many motifs that belong folk literature. In Ömer Seyfettin's works, for example, one can see many motifs form Turkish folk/oral culture. He uses many folk stories in his modern stories such as Yüz Akı, Kuruyan Ağaçlar, Binilecek Şey and Külâh. These stories take their themes from our folk stories. When we collect oral materials from the field we saw that variants of his some stories such as Kurumuş Ağaçlar and Üç Nasihat. In this study we shall try to compare these texts from intertextuality point of view.

Keywords: Ömer Seyfettin, oral cultur, written cultur, intertextuality

KAYNAKLAR

- Aziz Kılınç, *Yakaafşar Kasabası Anlatı Türleri Üzerine Bir İnceleme (Hikâye, Masal Fıkra)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Çanakkale, 2000.
- Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (1859-1959) II*, Varlık Yayınları, IV. Baskı, İstanbul, 1981.
- Gonca Gökalp Alparslan, *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.
- Hilmi Yavuz, “Haşim, İntihal ve Metinlerarasılık (2)”, *Zaman*, 1 Mayıs 2002.
- Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.
- Niyazi Y. Gençosmanoğlu, “Ömer Seyfeddin’in Hikâyelerinde Destan Unsurları”, *Türk Edebiyatı*, Nisan 1980, Sayı: 78.
- Rıza Filizok, “Ömer Seyfeddin’in Eserlerinde Halk Edebiyat Tesirleri”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin*, Marmara Üniversitesi Yayınları, Nu: 416, Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları Nu:2, İstanbul:1984.